

УДК 373.5.016:821.161.2:82-6

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-102-3-247-259>

ОСВІТНЬО-ВИХОВНИЙ РЕСУРС ПИСЬМЕННИЦЬКОГО ЕПІСТОЛЯРІЮ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В СТАРШІЙ ШКОЛІ

В. Ю. Пустовіт

ORCID 0000-0001-8920-1340

У статті здійснено оглядовий аналіз доступних учителю української літератури сучасних науково-методичних матеріалів стосовно епістолярію українських письменників як освітньо-виховного ресурсу уроку; зазначено, що професійні компетентності вчителів оновлюються на підґрунті змін, визначених концепцією Нової української школи; показано важливість уведення у зміст уроків епістолярію видатних українських письменників, зокрема листів, які сприяють відстеженню еволюції особистості й творчості митця, комплексно і достовірно презентують авторський стиль, експериментування художника слова в пошуках жанру, є проявом психології творчості, гендерних відносин, світоглядних пошуків, ціннісних аспектів, майстерності й таланту; зазначено, що епістолярій наближає старшокласників до розуміння особистості митця, забезпечує освітній і виховний вплив, певною мірою формує життєву компетентність молоді; позначено нові видання листів українських письменників; проведено паралелі між традиційними поглядами на методіку уроку української літератури та дослідженнями й методичними знахідками сучасних науковці; наведено конкретні приклади введення листів у зміст уроку з метою посилення інтересу старшокласників до життєвого шляху і творчої спадщини письменників, які в часі вже значно віддалені від сьогодення; йдеться про освітньо-виховний потенціал листів Г. Квітки-Основ'яненка та І. Карпенка-Карого; сформовано загальні рекомендації для вчителя; наголошено, що при використанні письменницької мемуаристики на уроках літератури важливо чітко визначитися, з якою метою будуть застосовані відомості з епістолярію, які моральні цінності вони відтворюють стосовно їх автора та суспільного життя в цілому, бути обізнаним із новими публікаціями епістолярію письменників, біографія і творчість яких вивчаються в старшій школі; важливо оновити професійну науково-методичну компетентність відповідно до завдань Нової української школи з метою ефективного розвитку особистості учнів на прикладі життєвих і творчих здобутків видатних письменників України.

Ключові слова: лист, письменницький епістолярій, шкільна освіта, методика, урок.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Професійні компетентності вчителів оновлюються сьогодні на підґрунті змін, визначених концепцією Нової української школи. Освітньо-виховне наповнення цих змін сформульовано МОН: ключова зміна для учнів стосується підходів до навчання і змісту освіти; мета – виховати інноватора та громадянина, який уміє ухвалювати відповідальні рішення й дотримується прав людини; замість запам'ятовування фактів і понять учні набуватимуть компетентностей – динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначають здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та подальшу навчальну діяльність; формується ядро знань, на яке будуть накладатись уміння цими знаннями користуватися, а також цінності й навички, що знадобляться випускникам української школи в професійному й приватному житті. Щоб навчати по-новому, учитель повинен отримати свободу дій – обирати навчальні матеріали, імпровізувати та експериментувати (НУШ, 2019).

З огляду на зазначене, прогнозування ефективного розвитку шкільної освіти посилює вимоги до учителів української літератури на декількох рівнях: держави й установ управління освітою місцевого самоврядування, учнів та їхніх батьків як основних споживачів освітньо-методичних компетентностей конкретного педагога. Вважаємо, що запит учнів старшої школи є провідним, адже на державному рівні акцентовано важливість особистісної мотивації до формування ключових компетентностей у перебігу навчання. Проте, особистісна мотивація, як правило, розвивається на підґрунті особистого інтересу до виду діяльності, зокрема здобуття освіти.

Що ж у змістовному й методичному арсеналі сучасного вчителя української літератури за такого підходу може забезпечити інтерес старшокласників до вивчення предмета? Переконані, що цю місію може виконати введення у зміст уроків епістолярію видатних українських письменників, адже листи сприяють відстеженню еволюції особистості й творчості митця, до того ж листування комплексно й достовірно віддзеркалює лабораторію авторського стилю, експериментування художника слова в пошуках жанру, є проявом психології творчості, гендерних відносин, світоглядних пошуків, ціннісних аспектів, майстерності й таланту. Епістолярій наближає сприйняття літератури старшокласниками до розуміння особистості митця, отже забезпечує й

освітній, і виховний вплив, як наслідок – певною мірою формує життєву компетентність молоді.

Реальні факти з суспільного й особистого життя, роздуми стосовно різного прояву громадських проблем, листовне спілкування з друзями, однодумцями, рідними людьми тощо додає старшокласнику розуміння життєвих явищ минулої епохи, тобто епістолярій – це не інформація про формальну біографію, це – можливість занурення в сенс життя і творчості видатної особистості. Уведення цих матеріалів в урок значно посилює виховний потенціал та освітній результат старшокласників, а для вчителя зростає мотивація до оновлення власних методичних умінь відбору інформації з епістолярних джерел, упровадження ефективних форм навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Класичні підходи до вивчення епістолярію як ілюстративного матеріалу подано Н. Волошиною (2002), Є. Пасічником (2000). У дисертаційному дослідженні Н. Петриченко (2003) йдеться про методику застосування епістолярнію в процесі вивчення української літератури. Посібник О. Галича «Письменницькі мемуари в школі» (1999) спрямовує вчителя на ознайомлення учнів із мемуаристикою митців ХХ ст. Актуальні розвідки ведуться й ученими-методистами: Л. Овдійчук (2017) пропонує методику вивчення життєпису письменника на основі критичного осмислення мемуаристики; Т. Бронзенко (2016) виокремлює основні напрямки вирішення проблеми індивідуалізації письменницької постаті та розкриття авторського феномену на основі епістолярію й щоденників; Л. Єршова (2013) зазначає важливість епістолярію митців для виховання учнів.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Припускаємо, що сучасний учитель української літератури ґрунтовно обізнаний із тим, що завдяки відомостям із листування можна визначити роль митця в контексті культури, зокрема з погляду його самоідентифікації стосовно таких, і досі великою мірою замовчуваних аспектів творчих інтенцій, як: націєтворча позиція, особистісні цінності, мистецькі вибори, дружні стосунки чи неприйнятні особистості. З іншого боку, учитель розуміє, що листи – це автентичні самосвідчення, вони не розраховані на оприлюднення, це – інтелектуальна спадщина, без якої неможливе всебічне пізнання феномена української художньої словесності.

Отже, у цілому письменницький епістолярій має достатньо широкий спектр наукових досліджень. На часі обґрунтування й розробка оновленого відповідно до Концепції НУШ методичного супроводу реалізації освітньо-

виховного ресурсу письменницького епістолярію на уроках української літератури в сучасній шкільній освіті старшокласників.

Мета статті передбачає оглядовий аналіз доступних учителю української літератури сучасних науково-методичних матеріалів стосовно епістолярію українських письменників як освітньо-виховного ресурсу уроку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Листи, щоденникові записи, автокоментарі, записні книжки видатних українських письменників, уведені в урок української літератури в сучасній школі, значно посилюють його інформативність та ілюстративність, адже письменницький епістолярій цікавий реальними подіями, думками особистостей, які створили національну високомистецьку літературу – це провідна методична теза.

Важливо враховувати, що методичні прийоми введення епістолярію в урок принципово залежать від вікових особливостей учнів: від методики фрагментарних ілюстрацій на уроці для учнів 5-8 класів до значно ширших методичних можливостей застосування епістолярію в перебігу уроку для старшокласників. У нашій монографії «Український письменницький епістолярій XIX ст.: відображення перебігу літературного процесу» (Пустовіт, 2019. 329 с.) про це йдеться в науковому аспекті, а в навчально-методичному посібнику для студентів магістратури спеціальності «Українська мова та література» як майбутніх учителів «Письменницький епістолярій: філологічний дискурс» (2020) представлено методичні стратегії.

У нагоді вчителю стануть наукові дослідження різних аспектів епістолярію українських літературознавців. Про зацікавленість національною епістолярною спадщиною митців свідчить низка видань наших сучасників: «Журавлі повертаються...»: З епістолярної спадщини Богдана Лепкого (2001); листи до сина В. Стуса (2001); Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження (2002); листування Олени Теліги (2004); листи М. Лисенка (2004); двотомне видання листів А. Кримського (2005); Невідомий Іван Тобілевич (Карпенко-Карий): листи, п'єси (2010) та ін.

Потужним ресурсом є видання листів Лесі Українки, здійснене Союзом Українок Америки. Опікувався виданням Комітет у складі почесного члена СУА Іванни Ротич, голови СУА Ірини Куровицької, головного редактора журналу «Наше життя» Ірини Чабан (голова комітету). Ініціювавши проект «Епістолярна спадщина Лесі Українки та її родини», союзнянки зробили колосальний внесок у процес написання нової історії

української літератури, у процес формування нової національної культури на початку ХХІ ст. Пропонована праця розширила обсяг епістолярної спадщини Лесі Українки порівняно з тим, що подано в 12-томному виданні. Листування письменниці з рідними сьогодні посідає окреме місце в її мемуарній спадщині. Визначною подією 2016-2018 рр. стало й видання, підготовлене В. Савчук, у якому вперше подано листи Лесі Українки зі збереженням авторського правопису, а головне – без цензурних вилучень, наявних у листах попереднього видання.

Заслуговує уваги вчителів і видання листів до Михайла Коцюбинського в чотирьох томах, де вміщено переважно недруковані раніше листи українських і зарубіжних письменників, друзів, діячів науки і культури тощо. Широке коло дописувачів свідчить про виняткову значущість постаті письменника в національно-культурному контексті ХІХ – початку ХХ ст. До М. Коцюбинського з різних питань, з проханнями, порадами тощо зверталися не лише українці, а й іноземні діячі. Згодом побачило світ й «ліричне» листування М. Коцюбинського: листи до дружини «Я так поріднився з тобою...» (2007) та «Листи до Олександрії Аплаксіної» (2008).

«Книгою року – 2014» у номінації «Життепис» стало видання «Довженко без гриму: Листи, спогади, архівні знахідки» (2014), що впорядковане В. Агєєвою та С. Тримбачем.

Акцентуємо увагу лише на окремих виданнях, бо обсяг статті не призначений для занадто широкого огляду.

Методика викладання української літератури – це завжди рух уперед у пошуку нових методів, форм і прийомів вивчення життєвого й творчого шляху письменника. І головна роль, безсумнівно, належить учителю-словеснику. Сучасна джерельна база з проблеми вивчення біографії письменника в школі представлена в основному традиційними підходами. Так, перший підручник з методики викладання української літератури в школі за часів незалежності України укладено Б. Степанишиним (1995). Учений-методист звертає увагу на зацікавленні учнів постаттю письменника, бо саме життєписом митця розпочинається на уроці вивчення монографічної теми і це має стати поштовхом до зацікавлення його творчістю. З огляду на це, пише: «Поменше дат, назв, другорядної інформації, а побільше цікавих епізодів з підтекстним зверненням до почуттів учнів» (с. 182).

Звернемося до сучасної тематики розвідок науковців-літературознавців та науковців-методистів. Так, Н. Петриченко (2003) в дисертації наводить результати педагогічного експерименту застосування різних форм роботи з епістолярною спадщиною письменників на уроках

літератури. Про ґрунтовне використання мемуаристики в середній школі йдеться в посібнику О. Галича «Письменницькі мемуари в школі» (1999), де сформульовано методичне підґрунтя вивчення життєпису митців на основі критичного осмислення їх спадщини. Г. Токмань (2012) радить вивчати біографію письменника і його індивідуальний стиль із застосуванням листів. А. Ситченко, спираючись на досвід попередників, розглядає специфіку вивчення біографії в основній та старшій школі, зауважуючи, що «основою вивчення авторської біографії є історико-психологічний метод пізнання мистецтва слова» (Ситченко, 2011, с. 97), бо життя і психологія письменника зумовлюють зміст і жанр його твору.

Видавничий центр «Академія» започаткував серію видань «Автографи часу», де вже побачили світ твори про О. Кобилянську, І. Франка, В. Стефаніка, В. Винниченка та ін., з уведенням епістолярних фрагментів.

Тему інтимного епістолярію розкрито А. Ільків (2016), здійснено історико-літературний аналіз інтимної епістолярної спадщини вітчизняних письменників другої половини XIX – початку XX ст. До аналізу залучено епістолярну спадщину Т. Шевченка, П. Куліша, Марка Вовчка, М. Костомарова, І. Франка, О. Кобилянської, О. Маковея, Лесі Українки, М. Коцюбинського, В. Стефаніка, В. Винниченка, А. Кримського, Б. Грінченка, О. Луцького та інших адресантів у всіх жанрових різновидах. Матеріали означених листів, безсумнівно, будуть цікавими підліткам, урізноманітнять зміст уроків у старших класах.

Цікаві біографічні відомості на основі епістолярію знайде вчитель у монографії В. Галич (2004), Г. Мазоха (2006) висвітлила жанрово-стильові модифікації українського письменницького епістолярію другої половини XX ст., Г. Райбедюк (2014) розкрито мемуарний образ Василя Стуса, Котяш І. (2013) розглянуто сучасні теоретико-методологічні засади вивчення епістолярію, тобто науковцями створено потужний доробок, який дозволяє вчителю доцільно використати епістолярій українських письменників для проведення сучасного уроку в старшій школі.

Отже, учителю доступний значний масив матеріалів як науково-методичного спрямування, так і власне публікації листів для уведення їх в урок української літератури в старших класах.

Звернемося до конкретних прикладів. Увагу акцентуємо на вивченні біографії і творчості письменників, життя яких вже дуже віддалене від сучасних старшокласників, а події творів часто сприймаються ними, як зовсім неактуальні. Як посилити інтерес до такої теми? Досвід показує, що саме епістолярний матеріал сприяє ефективному виконанню такого завдання.

Ознайомлюючи старшокласників з біографією одного з перших у Європі «творців людської повісті», за влучним висловом І. Франка, батька української прози Г. Квітки-Основ'яненка варто використати увесь масив його мемуаристики, бо в першу чергу це – неоціненне джерело додаткової інформації про біографічні моменти в житті автора, його психічний стан, мотиви творчості тощо. На сьогодні відомі листи прозаїка в семитомному зібранні творів (1981) та ще дев'ять невідомих листів, опрацьованих П. Поповим (1966). Згадані листи написані російською мовою і лише кілька листів (від 23 жовтня 1840 р. та 22 березня 1841 р.) до Тараса Шевченка – українською. Цим самим висловлено глибоку повагу до українського генія.

Захопити старшокласників відомостями про І. Карпенка-Карого також непросте завдання, адже наведені в підручниках матеріали сконцентровано лише на його ролі в розвитку театру. Проте, контекст його суспільної діяльності не менш цікавий, до того ж, на нашу думку, повчальний для сучасної молоді. Маловідомі свідчення подають листи І. Карпенка-Карого (2010), зокрема описи місць мандрівок, настроїв і факти убоління за розвій національного театрального мистецтва, художню майстерність письменників. Так, у листі до рідного брата драматург висловлює свою глибоку пошану й любов до українського народу: «Ні один народ у Європі не переживав того, що ми, українці, в 20-му столітті! Тоді, як усі давно вже знають хто вони – ми тільки починаєм довідуватися; тоді, як усі давно в ясній признанню своїх прав національних і вселюдських бажань – ми тільки просинаємось і все те, що другі вже мають, [нам] треба здобувать!» (с. 235). На жаль, ці слова виявилися пророчими, Україна і далі виборює національну ідентичність.

Письменник щиро вітає в листах видання часопису «Рідний край» (1905-1916), висловлює побажання Панасу Мирному і Олені Пчілці, як редакторам, щоб часопис став «цілком народним, лишаючи другим часописам бути загальними» (с. 323). Наголошує, що треба якомога більше дбати про духовне зростання народу: «Народ нуждается ... в моральній стежці, по якій треба його вести не хибно. Химери розвіються, а правда, одна правда стане назавжди путеводною зорею» (с. 323). Ці листи писалися, коли народ прагнув революційних змін: «У нас проявляються небажані з культурного боку випадки: підпали, самоправство і, навіть, убивство... Поганий настрій. Що воно буде – не можна відгадати. Грабежі, підпали і убивства – ще культур не робили» (с. 316-317), сповіщав про події початку літа 1905 р., що стали передумовою кривавих історичних подій.

Актуальність висвітлених у листах митця думок не викликає сумніву й сьогодні. Залучивши старшокласників до дискусії чи іншої форми обговорення й дослідження відомостей про перебіг колишніх революцій і

нинішніх, запропонуємо їм виявити «вічні» паралелі, спираючись на зміст листів І. Карпенка-Карого. Безсумнівно, урок матиме успіх у учнів, а корифей театру стане більш близьким і зрозумілим

Висновки і перспективи подальших досліджень. Сьогодні завдання вчителя в перебігу прагматично-інформаційного століття не загубити «духовну ауру нації» й душу молодій особистості. Потреба залучення мемуаристики в освітній процес відчувається гостро, бо пов'язана з історичною пам'яттю, генетичним зв'язком поколінь, тим, що саме листи віддзеркалюють прагнення українських митців минулого залишити нащадкам духовний спадок, а людина сучасна «шукає опори, відповіді на важливі для неї питання в історичному досвіді попередників, одним із джерел якого є мемуарна література» (Петриченко, 2004, с. 5.). При використанні письменницької мемуаристики на уроках літератури вчителю важливо чітко визначитися, з якою метою будуть застосовані ті чи інші відомості з епістолярію, які моральні цінності вони відтворюють стосовно їх автора та суспільного життя в цілому. Учителю необхідно бути обізнаним із новими публікаціями в аспекті епістолярію письменників, біографія і творчість яких вивчаються в старшій школі. Важливо оновити професійну науково-методичну компетентність відповідно до завдань Нової української школи, зокрема з метою ефективного розвитку особистості учнів на прикладі життєвих і творчих здобутків видатних письменників України.

Отже, освітньо-виховний ресурс письменницького епістолярію визнаємо потужним моральним змістом уроків української літератури в старшій школі, а розробку сучасного методичного супроводу впровадження його в урок – актуальним напрямом подальших досліджень.

Література

1. Бронзенко Т. А. Індивідуалізація письменницької постаті на уроках української літератури: напрямки вирішення проблеми. *Психолого-педагогічні науки*. 2016. № 4. С. 11-15.
2. Волошина Н. Наукові основи методики літератури : навч.-метод. посібник. Київ : Ленвіт, 2002. 344 с.
3. Галич В. М. Олесь Гончар – журналіст, публіцист, редактор: еволюція творчої майстерності: монографія. Київ : Наук. думка, 2004. 816 с.
4. Галич О. А. Письменницькі мемуари в школі. Луганськ : ВКФ «Знання», 1999. 146 с.
5. Єршова Л. Виховний ідеал у педагогічній епістолярії І. Вишенського, І. Котляревського та Г. Сковороди. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2013. Вип. 5. С. 42-47.

6. Льків А. Інтимний дискурс письменницького епістолярію другої половини ХІХ – початку ХХ століть: автореф. дис. д. філол. наук. 10.01.01.К. 2016. 43с.
7. Квітка-Основ'яненко Г. Ф. Зібрання творів: у 7 т. Т. 7. Листи. Київ : Наук. думка, 1981. 639 с.
8. Котяш І. Теоретико-методологічні засади вивчення епістолярію. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2819/1/kotash.pdf> (дата звернення: 11.11.21)
9. Кузьменко В. І. Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20-50-х років ХХ ст. К. : Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 1998. 306 с.
10. Мазоха Г.С. Український письменницький епістолярій другої половини ХХ століття : жанрово-стильові модифікації: монографія. Київ : Міленіум, 2006. 344 с.
11. Невідомий Іван Тобілевич (Карпенко-Карий): листи, п'єси. Кіровоград: ТОВ «Імекс ЛТД», 2010. 508 с.
12. Нова українська школа. Концепція. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення: 1.11.2021).
13. Овдійчук Л. Павло Грабовський як особистість: вивчення біографії письменника у загальноосвітній школі та ВНЗ за першоджерелами на основі критичного мислення. *Українська мова і література в школі*. 2017. № 5. С. 45-52.
14. Пасічник С. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: навчальний посібник. Київ : Ленвіт, 2000. 384 с.
15. Петриченко Н. Г. Використання епістолярної спадщини письменників на уроках української літератури. Київ : Ленвіт, 2004.
16. Петриченко Н. Г. Методика використання епістолярних матеріалів у процесі вивчення української літератури: автореф. дис. ... канд. пед. наук: Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 2003.
17. Попов П. М. Невідомі листи Г. Ф. Квітки-Основ'яненка. Київ : Наукова думка, 1966. 52 с.
18. Пустовіт В. Український письменницький епістолярій ХІХ ст.: відображення перебігу літературного процесу: монографія. Харків : Видавництво Іванченка І.С. 2019. 329 с.
19. Райбедюк Г. Б. Мемуарний образ Василя Стуса. Наш український дім: науково-популярний часопис для вчителів України та діаспори. Ніжин, 2014. № 1. С. 35-40.
20. Ситченко А. Л. Методика навчання української літератури в загальноосвітніх закладах. Київ : Ленвіт, 2011. 291 с.
21. Степанишин Б. І. Викладання української літератури в школі. Київ : Проза, 1995. 255 с.
22. Токмань Г. Л. Методика навчання української літератури в середній школі: підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2012. 312 с.

References

1. Bronzenko, T. A. (2016). Individualizatsiia pysmennytskoi postati na urokakh ukrainskoi literatury: napriamky vyrishennia problem [Individualization of a writer's personality at the Ukrainian literature lessons: ways of solving the problem]. *Psykholoho-pedahohichni nauky*, 4, 11-15 (ukr).
2. Voloshyna, N. (2002). *Naukovi osnovy metodyky literatury: navch.-metod. posibnyk* [Scientific bases of literature methodology: training manual], 344. Kyiv: Lenvit (ukr).
3. Halych, V. M. (2004). *Oles Honchar – zhurnalist, publitsyst, redaktor: evoliutsiia tvorchoi maisternosti: monohrafiia* [Oles Honchar as a journalist, publicist, editor: the evolution of creative skills: monograph], 816. Kyiv: Nauk. dumka (ukr).
4. Halych, O. A. (1999). *Pysmennytski memuary v shkoli* [Writers' memoirs at school], 146. Luhansk: VKF "Znannia" (ukr).
5. Ershova, L. (2013). Vykhovnyi ideal u pedahohichnii epistolarii I. Vyshenskoho, I. Kotliarevskoho ta H. Skovorody [Educational ideal in the pedagogical epistolary of I. Vyshenskyi, I. Kotliarevskyi and H. Skovoroda]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*, 5, 42-47 (ukr).
6. Ilkiv, A. (2016). *Intymnyi dyskurs pysmennytskoho epistolariiu druhoi polovyny XIX–pochatku XX stolit* [Intimate discourse of writers' epistolary of the late 19th - early 20th centuries]. (Doctor of Philological Sciences Thesis), 43. Kyiv: Kyivskiy un-t imeni Borysa Hrinchenka, 2016. 43s (ukr).
7. Kvitka-Osnovianenko, H. F. (1981). *Zibrannia tvoriv* [Collection of works] (in 7 vol., Vol. 7, 639). Lysty. Kyiv: Nauk. dumka (ukr).
8. Kotiash, I. *Teoretyko-metodolohichni zasady vyvchennia epistolariiu* [Theoretical and methodological principles of studying epistolary]. Retrieved from: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2819/1/kotash.pdf> (date of appeal: 11.11.21) (ukr).
9. Kuzmenko, V. I. (1998). Pysmennytskyi epistolarii v ukrainskomu literaturnomu protsesi 20-50-kh rokiv XX st [Writers' epistolary in the Ukrainian literary process of the 20-50s of the 20th century], 306. Kyiv: In-t l-ry im. T. H. Shevchenka NAN Ukrainy (ukr).
10. Mazokha, H. S. (2006). *Ukrainskyi pysmennytskyi epistolariiu druhoi polovyny XX stolittia: zhanrovo-stylovi modyfkatsii: monohrafiia* [Ukrainian literary epistolary of the second half of the 20th century: genre and style modifications: monograph], 344. Kyiv: Milenium (ukr).
11. *Nevidomyi Ivan Tobilevych (Karpenko-Karyi): lysty, piesy* [Unknown Ivan Tobilevych (Karpenko-Karyi): letters, plays] (2010). Kirovohrad: TOV "ImeksLTD" (ukr).
12. Nova ukrainska shkola. Kontsepsiia [New Ukrainian school. Concept]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (date of appeal: 1.11.2021) (ukr)
13. Ovdiihchuk, L. (2017). Pavlo Hrabovskiyi yak osobystist: vyvchennia biohrafii pysmennyka u zahalnoosvitnii shkoli ta VNZ za pershodzherelamy na osnovi krytychnoho myslennia [Pavlo Hrabovskiyi as a personality: studying the writer's biography at secondary school and HEI on primary sources based on critical thinking]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli*. 2017. № 5. S. 45-52 (ukr).

14. Pasichnyk Ye.A. (2000). *Metodyka vykladannia ukrainskoi literatury v serednikh navchalnykh zakladakh: navchalnyi posibnyk* [Methods of teaching Ukrainian literature at secondary schools: tutorial], 384. Kyiv: Lenvit (ukr).
15. Petrychenko, N. H. (2004). *Vykorystannia epistoliarnoi spadshchyny pysmennykiv na urokakh ukrainskoi literatury* [The use of writers' epistolary heritage at the Ukrainian literature lessons]. Kyiv: Lenvit (ukr).
16. Petrychenko, N. H. (2003). *Metodyka vykorystannia epistoliarnykh materialiv u protsesi vyvchennia ukrainskoi literatury* [Methods of using epistolary materials during the Ukrainian literature studying]. (Abstract of Candidate of Pedagogical Sciences Thesis). Institute of Pedagogy of AES of Ukraine. Kyiv (ukr).
17. Popov, P. M. (1966). *Nevidomi lysty H. F. Kvitky-Osnovianenka* [Unknown letters of H. Kvitka-Osnovianenko], 52. Kyiv: Naukova dumka (ukr).
18. Pustovit, V. (2019). *Ukrainskyi pysmennytskyi epistoliarii XIX st.: vidobrazhennia perebihu literaturnoho protsesu: monohrafiia* [Ukrainian literary epistolary of the 19th century: reflection of the literary process: monograph], 329. Kharkiv: Vydavnytstvo Ivanchenka I. S. (ukr).
19. Raibediuk, H. B. (2014). *Memuarii obraz Vasylia Stusa* [Memoir image of Vasyl Stus]. *Nash ukrainskyi dim: naukovo-populiarnyi chasopys dlia vchyteliv Ukrainy ta diaspory, 1*, 35-40. Nizhyn (ukr).
20. Sytchenko, A. L. (2011). *Metodyka navchannia ukrainskoi literatury v zahalnoosvitnikh zakladakh* [Methods of teaching Ukrainian literature at secondary schools], 291. Kyiv: Lenvit (ukr).
21. Stepanyshyn, B. I. (1995). *Vykladannia ukrainskoi literatury v shkoli* [Teaching Ukrainian literature at school], 255. Kyiv: Proza (ukr).
22. Tokman, H. L. (2012). *Metodyka navchannia ukrainskoi literatury v serednii shkoli: pidruchnyk* [Methods of teaching Ukrainian literature at high school: textbook], 312. Kyiv: VTs "Akademiia" (ukr).

ОБРАЗОВАТЕЛЬНО-ВОСПИТАТЕЛЬНЫЙ РЕСУРС ПИСАТЕЛЬСКОГО ЭПИСТОЛЯРИЯ НА УРОКАХ УКРАИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В СТАРШЕЙ ШКОЛЕ

В. Ю. Пустовит

В статье проведен обзорный анализ доступных учителю украинской литературы современных научно-методических материалов по эпистолярию украинских писателей как образовательно-воспитательного ресурса урока; отмечено, что профессиональные компетентности учителей обновляются на основе изменений, определенных концепцией Новой украинской школы; в поисках жанра, является проявлением психологии творчества, гендерных отношений, мировоззренческих исканий, ценностных аспектов, мастерства и таланта; указано, что эпистолярий приближает старшеклассников к пониманию личности писателя, обеспечивает образовательное и воспитательное влияние, определенной мерой формирует жизненную компетентность молодежи; отмечены новые издания писем украинских писателей; проведены параллели между традиционными

взглядами на методіку урока української літератури і дослідженнями і методическими находками сучасних учених; приведені конкретні приклади введення писем в зміст уроку з метою посилення інтересу старшокласників до життєвого шляху і творчому спадку письменників, які в часи вже значущо віддалені від сучасного; розмова йде про освітньо-виховний потенціал писем Г. Квитки-Основаєнко і І. Карпенко-Карого; сформульовані загальні рекомендації для вчителя; зазначено, що при використанні письменницької мемуаристики на уроках літератури важливо чітко визначитися, з якою метою будуть використані дані з епістолярія, які моральні цінності вони відтворюють в стосунку до їх автора і суспільного життя в цілому, щоб бути обізнаними з новими публікаціями епістолярія письменників, біографія і творчість яких вивчаються в старшій школі; важливо оновити професійну науково-методическу компетентність в відповідності до завдань Нової української школи з метою ефективного розвитку особистості учнів на прикладі життєвих і творчих досягнень видатних письменників України.

Ключевые слова: письмо, письменницький епістолярій, шкільне виховання, методика, урок.

EDUCATIONAL RESOURCE OF WRITERS' EPISTOLARY AT THE UKRAINIAN LITERATURE LESSONS AT HIGH SCHOOL

V. Yu. Pustovit

The article provides an analysis of modern scientific materials and methods on the Ukrainian writers' epistolary as an educational resource available to teachers of the Ukrainian literature. The paper notes that the professional competencies of teachers are developed based on the changes defined by the concept of the New Ukrainian School. The article shows the importance of using the epistolary of prominent Ukrainian writers at the lessons, in particular, letters that help to track the evolution of the writer's personality and creativity, comprehensively and accurately present the author's style, experiments of the man of letters in search of the genre, manifest the psychology of creativity, gender relations, worldview, value aspects, skill, and talent. The author notes that the epistolary brings high school students closer to understanding the writer's personality, provides educational influence, and forms the life competence of young people to some extent. The work mentions new editions of letters by Ukrainian writers, draws parallels between traditional views on the methods of the Ukrainian literature lesson, and research and methods of modern scientists. The author provides specific examples of introducing letters into the content of the lesson in order to increase high school students' interest in lives and creative heritage of writers who are already far away from the present days. It is about the educational potential of the letters of H. Kvitka-Osnovianenko and I. Karpenko-Karyi. The paper provides general recommendations for teachers. It emphasizes that when using literary memoirs at literature lessons, it is important to clearly define the purpose of using the epistolary, the moral values they present in relation to its author and public life in general, to be familiar with new publications of epistolary of writers whose biographies

and works are studied at high school. It is important to update the professional scientific and methodological competence according to the tasks of the New Ukrainian School in order to effectively develop students' personalities based on the examples of life and the creative achievement of outstanding Ukrainian writers.

Key words: *Letter, writer's epistolary, school education, methods, lesson.*

Пустовіт Валерія Юріївна – доктор філологічних наук, професор кафедри української філології та журналістики Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна). E-mail: v.pustovit@email.ua

Пустовит Валерия Юрьевна – доктор филологических наук, профессор кафедры украинской филологии и журналистики Восточноукраинского национального университета имени Владимира Даля (г. Северодонецк, Украина). E-mail: v.pustovit@email.ua

Pustovit Valeriia Yuriiivna – Doctor of Philology, Professor Department of Ukrainian Philology and Journalism Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: v.pustovit@email.ua